VÉGEL LÁSZLÓ új regénye, a *Balkáni szépség, avagy Slemil fattyúja* egy újvidéki család életét mutatja be, miközben megismerkedünk a soknemzetiségű Balkán történelmének fontos kérdéseivel is. **BALOGH RÉKA** írása.

Balkáni *Száz év magány*

A *Balkáni szépség, avagy Slemil fattyúja* a kései Végel-életmű tipikus darabja, az izgalmasabb és emberközelibb fajtából. A szerző megszokott témáihoz látogat vissza, tovább boncolgatja a haza képlékeny fogalmát, a nemzetiségi lét jelentőségét (vagy éppen a fogalom üresség-ét), az egyén szerepét és felelősségét saját sorsának és a történelem alakításában. Ezek a kérdések olvasóbarát csomagolást kapnak a fordulatos cselekménynek köszönhetően, és a főbb karakterek kissé döcögősen, de elindulnak az emberivé válás útján.

A több generációnyi élettörténet helyszíne – az idén 75. életévét betöltő íróra jellemző módon – a történelmi változások áldozatává váló Újvidék. A könyv szereplői ugyanannak a titkokkal és traumákkal terhes világnak a lakói, mint Végel László városregényének, a *Neoplanta, avagy az ígéret földjének (anti)hősei*. Hasonlóképpen próbálnak túlélni, boldogulni, értelmezni a körülöttük zajló rendszer- és határváltásokat. A kapcsolat teljességének kedvéért a két regény alakjai alkalomadtán még találkoznak is egymással. A *Balkáni szépség* viszont 2013-as elődje nélkül is olvasható és értelmezhető, az átjárások inkább jutalmul szolgálnak a Végel-regények kitartó követőinek. Emellett hangsúlyozzák, hogy mindenkinek megvan a maga keresztje, a karakterek felcserélhetők, az áldozattá válás nem egyedi eset.

A helyszín ugyan változatlan, viszont a 2015-ös regény központjában (a *Neoplantá*val ellentétben) már nem a város áll,

hanem a Slemil-család, ami a történetvezetés és jellemábrázolás szempontjából áldásos irányba tereli a művet. Az elbeszélő már az első néhány oldalon felvillant számos izgalmasnak ígérkező családi rejtélyt: ki az elbeszélő apja, miért halt meg kétszer a nagyapa, és hogyan kapcsolódik az újvidéki család sorsához a befolyásos bécsi szépség, Laura kisasszony élete. Ezek felderítésének reményében könnyebb átlendülni a helyenként hosszadalmas elkalandozásokon vagy a túl sokszor visszatérő elemeken, mint például a rendszerek változását/változatlanságát jelképező, újra és újra részletezett címergyártáson.

A történelmi viharokból, a város folytonos alakulásából viszont épp csak annyi látszik, ami a főszereplők életébe átszivárog, így a figyelem középpontjába egyre inkább az emberi kapcsolatok és döntések kerülnek. A család hányattatásai könnyen követhetők, a történetmondás szépen ívelt.

Az unoka, Ferenc tolmácsolásában először a hol árulónak, hol nemzeti hősnek kikiáltott, de legfőképpen félkegyelműnek tartott legidősebb Slemil, János élete tárul fel. Ő az első világháború elől Bécsbe menekülő mesterének műhelyét vigyázza akár jó hírének árán is. Emellett arra teszi fel életét, hogy lányának megszerezze a magas presztízsű postáskisasszonyi állást, és ezért bármelyik rendszer tisztviselőit hajlandó körbeudvarolni. A regény közepe felé egyre több sejlik fel a lány alakjából is, mindeközben egy korántsem idilli család képe bontakozik ki. Az anyjától elszakított Erika gyűlöli apját, Jánost és a rákényszerített célokat, az elhallgatott áldozatok közepette apa és gyermek között megszűnik a párbeszéd.

Nem sokkal jobb a helyzet a regény utolsó harmadára fókuszba kerülő mesélővel sem, akit a szülő, Erika igyekszik távol tartani a nagyapjától és az öregembert párthűségre nevelő kommunista házaspártól. Emellett megpróbálja fiát a német gyökerek felé terelni, igen kevés sikerrel. Az unoka és a nagypapa között is csak egyoldalú kommunikáció alakul ki, Ferenc figyeli, hallgatja felmenője történetét, hogy újra elbeszélje azt, de az intimitás alig-alig van jelen kapcsolatukban: *„Félálomban kitántorogtam a konyhába, és láttam, hogy nagyapám is ébren ücsörög a kerekes székben. Leültem a sámlira, ő meg kérdőn nézett rám. Életében először és utoljára megsimogatta a fejem, azt mondta, ne félj.”*

A családra összpontosítás nem minden esetben jelenti azt, hogy a karakterek jól kidolgozottak. Különösen igaz ez a női alakokra, akik ritkán ússzák meg a sztereotipikus ábrázolást: felbukkan a saját bájaival eltelt csábító, a mindenkit kijátszó rejtélyes szépség, a bosszúszomjas, hőn szerelmes kommunista *femme fatale* és az önfeláldozó asszony is. A sablonosságot erősítendő a felvonultatott hölgyek szinte kivétel nélkül vonzóak, és nagyrészt testüket használják fel céljaik eléréséhez. Monológjaik, párbeszédeik sem segítik a hitelessé válásukat; a nagyapát megkínzó, majd érzéseivel játszó szerb partizánnő például így elmélkedik arról, hogy miért szebb a falon lógó aktnál vagy a párizsi és bécsi nőknél:

„Azért, mert nem tudnak úgy gyűlölni, mint én, kacagott. Egy náci tiszt a borotválkozás után térdre esett előtte és esdekelt: ha már úgy is főbe lőjük, akkor én végezzek vele. Ő volt az első áldozatom. Gyűlöltem, biztos, hogy ő is gyűlölt engem. Teljesítettem a kívánságát! Ugye, drága férjecském, meg se fordult a fejedben, hogy mekkora élvezetet jelent egy nőnek a férfi teljes és feltétlen behódolása.”

Helyenként a férfi figurák is kissé egyoldalúra, funkciószerűre sikerültek, például a szállodatulajdonos minden megmozdulásából csupán egy fehérgalléros maffiózó képe rajzolódik ki. Azért jóval több a kidolgozott karakter az erősebbik nem képviselői között. Ilyen a szépséges partizánnő férje, a szocialista eszmékhez hű, tépelődő művészlélek, aki nehezen tart lépést a rendszer változásaival.

A legkomplexebb jellemek nem meglepő módon a Slemil-nagypapa és unokája, akik nem idealizált figurák. A maguk sajátos, egyszerű módján próbálják értelmezni a körülöttük zajló eseményeket, helyénvalóan kezelni gyakran nem különösen nemes vágyaikat. Áldozatvállalásaik csak látszólag teszik őket hőssé vagy mártírrá, szenvedéseik csak részben tudhatóak be az országot sújtó háborúknak, politikai csatározásoknak. A regény legkimunkáltabb mozzanatai éppen azok a pillanatok, amikor a főszereplők megsejtik, hogy vannak, voltak döntési lehetőségeik, és megérzik a cselekvés súlyát.

Sajnos a regény jelentős hányadában nem ezek a momentumok dominálnak, sokkal inkább a haza és a nemzet fogalmának problematikusságáról (akár a korábbi Végel-művekben is) kimondott szentenciák, amelyek olykor-olykor igencsak szájbarágósan kommentálják az egyébként cselekményes eseményfo-

lyamot. A kötet végéhez közeledve viszont az író egyre kevésbé gyámkodik olvasói felett, meghagyva az értelmezés örömét, a szereplők árnyaltságát.

Ezzel párhuzamosan a történelem követése is alábbhagy. Az idő múlása egyre érzékelhetetlenebbé válik, az egymást szüntelenül váltó rendszerek összemosódnak. A szövegre rányomják bélyegüket a nagypapa értelmezhetetlen, már-már misztikus utolsó szavai és a jól működően egymásba szőtt magyar–szerb–német mondatok. (*„Dein Grossvatter képmutató, önző ember, eladta a lelkét. […] Csak magára gondolt, da tačo, takav je čuveni drug Slemil.”*) Emellett az árnyékát az ördögnek adó, 19. századi német figurától kölcsönzött, többnyelvűségével romlást hozó név is több figyelmet kap. A beárnyékolt családi sors, a regény végén időtlenségbe vesző mesemondás, a nagypapa és unoka egymásra rímelő élete sajátos, balkáni *Száz év magány*-hangulatot kölcsönöz a műnek. A haza fogalmának tisztázását pedig felváltja a Ferencet terhelő felelősség érzékletes bemutatása, és az egyre égetőbbé váló kérdés, miszerint megtörhető-e a családi névvel járó átok, kötelező-e a bűnhődés:

„A hivatalos papírok szerint Franjo Slemil lett a nevem, panaszkodott nagyapa, majd hozzátette: őt Johann Schlemihlként vezették be a nagykönyvbe, a lányából Slemil Erika lett, unokáját meg Franjo Slemil néven regisztrálták. Fájdalmas arckifejezéssel pillantott rám. Mi lesz velünk? A nevünk kísért, mint az árnyék, ránk ragad, és sohasem szabadulunk meg tőle. Nyomon követ, ha akarjuk, ha nem. Úgy látszik, neked három neved lesz, ami azt jelenti, hogy árnyékkal élsz, fakadt ki. Nagyon féltelek. Sohase felejts el, egyetlen, drága kis unokám, háromszor jobban kell vigyáznod magadra, mintha egyetlen neved lenne, mondogatta a kerekes székben ringatózva.”

Ez a tónus- és fókuszváltás megbocsáthatóvá teszi, hogy a szereplők helyenként sablonosak és a szofisztikált megfogalmazás érdekében karakterüktől elütő kifejezéseket használnak, vagy éppen azt, hogy a gondolatok, motívumok olykor türelempróbálóan ismétlődnek. A regény végén kibontott emberi dilemmák és a kötetben felvillantott aktualitások kárpótolnak azért, hogy a szerző nem mer búcsút inteni a késői Végel-regények kötelező, kissé elhasznált elemeinek.

Végel László: Balkáni szépség, avagy Slemil fattyúja. Noran Libro Kiadó, 2015.